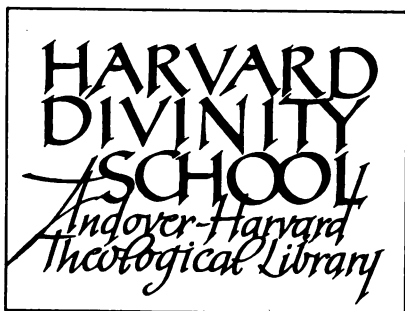

BX

9447

.P26

T685

NEMETI SZABÓ EÉLA
KÖNYVTÁRA.

—21015—

Hung. eel

.....szám.

A'
P Á P A I
REFORMÁTA SZENT EKKLÉSIÁNAK
R Ö V I D
HISTÓRIÁJA,

M E L L Y E T

A' REFORMATZIÓTÓL FOGVA E' MAI
IDŐKIG LE-HOZVA MEG-ÍRT

T Ó T H F E R E N T Z

A' REFORMÁTUSOK' PÁPAI COLLE-
GIUMÁBAN THEOLOGIÁT, ÉS AZ AVVAL
ÖSZVE-KÖTÖTT PAPI TUDOMÁNYOKAT
TANÍTÓ RENDES

P R Ó F E S S O R.

NEMETHI SZABÓ BÉLA
NYVTÁRA.

Nemethi Szabó Béla
Budapest 1914. évi 2.

Hiny eel

szám.

K O M Á R O M B A N.

Özvegy Weismüllerné' betűivel. 1865.

BX

9447

P26

T(685)

NÉMETHI SZABÓ BÉLA

KÖNYVTÁRA.

P Á P A I

REFORMÁTA SZENT EKKLÉSIAÉNAK

R Ö V I D

HISTÓRIÁJA.

Hogy a' Pápai Reformáta Ekklésia, a' Helvétziai Vallástételt tartók' Túl a' Du-
nái Superinténdentziájokban, több mint
két-száz huszón hat esztendők alatt igen
nevezetes és fényes Ekklésia volt, meg-
tetszik abból, hogy a' Reformátziótól fog-
va 1752-dik Esztendeig, a' mikor tudniil-
lik a' közönséges Isteni tisztelet gyakorlá-
sa végképpen itt meg-szűnt lenni, csak-nem
szakadatlanúl Református Püspökök, és
Esperestek, és így a' főbb Református

Papi Személyek laktak ebben. — A' Heidelbergai Katékhismus leg-elsőben-is itt fordított Magyar nyelvre, ide való Prédikátor Huszár Dávid által, 's ugyan az leg-először-is itt nyomtattatott-ki Magyarúl, — valamint a' Túl a' Dunai, leg-közelebb pedig a' Baranyai Superintendenciabeli Reformátusok' számára készített Hertzegszőlősi Kánonok-is, mind Deákul, mind Magyarúl, az itt Huszár Pál Prédikátorságában fel-állítatott Könyvnyomtató Műhelyben nyomtattattak-ki leg-elsőben. — De ezek mellett, ennek kebelében virágzott a' Túl a' Dunai Reformátusoknak leg-főbb Oskolája, vagy is Collégiuma, mellyben külömbb külömbféle, belső és külső renden lévő hasznos emberek tanítottak, és neveltettek. — A' Túl a' Dunai Reformáta Superintendencia pedig sok ízben itt tartotta, mint Anya Ekklesiájában, a' maga Egyházi Gyűléseit, vagy Zsinatjait; mellyek közzül némelyek azért-is nevezetesek, mivel azokban ezen Superintendenciabeli Ekklesiák igazgatására Kánonok-is hozattattak. — Utóljára, a' Méltóságos Enyingi Török Familia, minekutánna a' Reformáta Vallást bé-

vette, több mint száz esztendőig Pápán mint örökségében, és Pápai uradalmában lakván, az itt lévő Reformáta Ekklesiát, maga-is ezen Nagy méltóságú Familia szüntelen a' Reformáta Vallást követvén, igen fényessé és virágzóvá tette; el-annyira, hogy a' Török Bálint Pápai Uradalmában volt, — és a' még most-is virágzásban lévő Reformáta Ekklesiák, az ő reformál-tatásokat Pápának köszönik; ebből men-vén-ki mindenfelé az a' világosság, melly itt a' Reformátzió' hajnala' fel-derülésekor leg-szebb fényben ki-tündöklött.

Mellyik esztendőben kezdődött pedig ezen illy sok tekintetekben nevezetes Ekklesiában a' Protestáns Vallás hirdettetni? — Mikor vett különösen erőt ebben a' Reformáta Vallás? — Mitsoda történeteken ment keresztül ez az Ekklesia? — és, kik voltak ebben a' Reformátziótól fogva e' mái napig a' Lelki Pásztorok? ezen, 's ezekhez hasonló Kérdésekre, könnyebben meg-felelhetnénk, ha a' mi Eleink, a' Túl a' Du-nai Reformáta Ekklesiákról csak hét nyóltz árkusnyi Könyvet írtak volna valaha, — és kivált, ha Lepsényi Gergely. Pápai Prédikátor 1702-dik esztendő táján ezen

Reformáta Ekklesiának, és a' Pápai Es-
perestségnek három nagy Darabokból ál-
ló régi Jegyző Könyveit, avagy Proto-
kollumait, el-nem vesztette volna. — Mind-
azáltal.

Ha azon esztendő nyomezzuk, melly-
ben Pápan a' *Protestáns Vallás leg-első r-*
kezdet hirdettetni; némolly Históriai kör-
nyúlallásokból és bizonyosságokból lehet
állítani, hogy annak már 1522-dik esztendő-
ben esméretesnek kellett itt lenni. Ugyan-
is a' Nagy Török Bálintnak (a) Ipa, Pem-

(a) Nagyobb világosságnak okáért méltó Tö-
rök-Bálint Familiájáról e' következendöket tud-
ni: Enyingi Török Bálintnak, a' Haza' ama' nagy
Hérossának, 's a' Reformáta Vallás' buzgó köve-
tőjének a' Nagy Attya volt *Török Ambrus*, 1464-
ben Sopron Vármegyének Fő Ispánya. Ennek
voltak két Fijai: András, és Imre. *Andrásnak*
fija volt *István*, a' kinek Margit nevü Leányát,
ki a' Pápai Várban született, 1540-ben Nyári
Lőfintz vette feleségül. — *Imrének*, a' ki már
Enyingi Török Imrének írta magát, és II. Ulászló
alatt Belgrádi Bán volt, Pákozi Krisztina fe-
leségétől Miklós, és Bálint fiai maradtak. Ez az
a' *Török Bálint*, a' ki Pápara a' *Protestáns Val-*
lást behozta, és a' kiröt itt sok ide van. Török

pflinger Márk, a' Budai Bíró' fija, és Szászok Grófja, 1521-től fogva, valamint maga mindenek tudtával a' Protestáns Vallást követte, úgy annak terjesztésében igen munkás volt: hihető tehát, hogy ő ízelíttette - meg az Évangyéliomi Vallást Török Bálinttal-is, a' ki néki 1521-ben Ve-

Bálintnak fiai voltak *János*, és *Ferentz*; kik-is az Attyok temérdeknyi jószágán úgy osztoztak-meg, hogy a' melly Várok, és Városok Erdélyben, vagy ahoz közelebb estek, azok Jánoséi lettek; a' mellyek pedig Magyar Országban voltak, azok Ferentznek jutottak. *Ferentznek* szárnyai alatt, és akaratjával tartotta Melius Péter Superintendens, a' kit ő vitetett Debrétzenbe Prédikátornak, 1567-dik eszt. Febr. 24-dik napján azt a' Papi Gyűlést XVII. Református Esperesteknek jelenlétekben, mellyben a' Helvetica Confessio Symbolikus Könyvül bévétetett. — Ország Borbála feleségétől született néki három Leánya, kik közül 'Su'sanna Nyári Pállal lakalmazott, és egy *István* nevű fija, a' ki 1618-ban Palatinuságra is völt Candidálva, és a' kiről Mólnár Albert mint a' maga, Pathai István Superintendens pedig, az ő Leveleiben, mint a' Tudósoknak Jóltévőjéről, 's tudományok' barátjáról úgy emlékeznek. Erről leszsz oda alább többször emlékezet.

jévé lett (b) — De a' Felesége-is Török Bálintnak már akkor az Evangelika Vallásra vólt taníttatva, mikor azt ő el-vette; mert, ha az Attyát nem vesztük-is gondolóra, a' ki bizonyosan azt a' tudományt tsepegtette gyonge Leánya' szívébe, a' mellyet maga igaznak tartott, és mindenfelé terjesztett, — Mária Királynének Udvari Dámája lévén, (c) annak az Evangelika Valláshoz szító Papjától Henkel Jánostól, kit a' Lötsei Lutherána Eklésia hijjában hívott-meg maga Prédikátorának, mivel őtet Mária el-nem bocsátotta, Evangelika Vallásnál egyebet nem tanulhatott. — Bod György pedig világosan-is írja Török Bálintról, hogy ő az Évangéliomi tudomány' édeségét még Lajos alatt, a' Búdai Oskolában, Grinæus Simon' tanításából kóstolta-meg; a' minek már 1523 előtt nem tsak azért kellett meg-esni, mert 1521-ben házas emberré lett, hanem azért-is, mert Grinæusnak 1523-

(b) *Schmalii Adversaria Hist. in Ms. p. 39.*
 — *Ungrisches Magazin III. B. St. 2. p. 134.* —
Budai Lexicon III. D. old. 447. —

(c) A' leg-közlebb citalt Iróknál, és helyeken

aan, minthogy a' Protestáns Vallást tanította, ki-kellett parantsolatnál fogva az Országból menni. (d) — E' mellett, Török István, Debretzeni fő Úr, és Török Bálintnak atyafia, már 1523 előtt Húszár Gál, és Radán Balás által Debretzenben a' Protestáns Vallást hirdetvén, ezért ő-is, egyéb Fő Magyar Urak-is szóban keveredtek; sőt mint Páriz Pápai írja, ő volt egygyik, a' ki ellen amaz 1523-dik esztendőbeli kemény törvény hozattatott (e) Így hát Török Bálinttal az Ipa, — Felesége, — Attyafia, — és Tanítója, a' Protestáns Vallást 1523 előtt jóval-is meg-esmértetvén, azt már 1522-ben, — ha nem elébb, a' maga Jószágaiban, nevezetesen Pápán, a' Prötestáns Vallásra tért több Magnásoknak, Perényinek Drágfinak, Jak-

(d) *Gordosii Miscellanea Gröningana T. VII. p. 138. Valent. Török Dulcedinem Evangelii regnante adhuc Ludovico degustavit Budæ a Simona Grinæo.*

(e) *Lampe Hist. Reform. p. 45. Páriz Pápai Rudus Redivivumjának ugyan ő általa tett Magyar fordítása, melly Kéz írásban áll. old. 6. —*

(f) *Lampe p 54. —*

sit Péter Özvegyének, 's másoknak szokások szerént hirdettette, és terjesztette: — De van is erre bizonyos Historiái bizonyosságunk. Mert Sátor Újhely, minden Ekklesiái Írók szerént 1522-ben kezdett reformáltatni: úgy de a' Diplomatika Historia szerzője világosan mondja, hogy *éppen abban az időben ugyan azt tselekedte Pápa Városa-is; (g) a' mit Páriz Pápai Ferentz ekképpen erősít-meg: A' melly esztendőben reformáltatott, úgymond, Újhely, ugyan azon világosságot ugyan azon esztendőben gyűjtotta - meg Pápa Városában az Istennek ama' nagy szolgája Bálint Pap. (h)* és így, a' mi a' Protestáns Vallás' eredetét illeti: látni való, hogy az Pápán már 1522-ben közönségesen kezdett hirdettetni, és taníttatni.

A' mi pedig a' *Reformáta* (akkor Zvinglius) *Vallásnak Pápara való be-jövést, 's annak be-jövése idejét* illeti: úgy látszik hogy a' Zvinglius' tudománya 1526-ban már itt lábra kapott, és az ő értelmén lévőknek közönséges Isteni tiszteletbéli gya-

(g) *Hist. Dippl. p. 4.*

(h) *Rudus Rediv. p. 31.*

korlások-is vólt. Mert a' mi magát az Időt illeti : ez már ekkor meg-eshétt, mivel a' Zvinglius és Oecolampadius' tudománya úgy el-terjedt már ekkor Magyar Országban, hogy I. Ferdinánd Király ezt is, mint a' Luther tudományát, *név szerént*, egy 1527-ben Augustus 20-dikán költ parantsolatjával, kéntelen vólt meg-tiltani.

(i) — A' Pápai Reformáta Ekklesia pedig, valahányszor az ő háborgattatási közt Felséges Királyainkhoz fojamodott: mindannyiszor arra appellált, hogy 1526-tól fogva a' Reformáta Vallásnak szüntelen való és közönséges gyakorlása vólt Pápa Városában: (k) tehát őket sem Vég Vár sem más szín alatt nem lehet Vallásbéli szabad gyakorlásoktól meg-fosztani, mikor még akkor Vég Vár sem vólt Pápa, mikor itt már a' Reformáta Vallás közönségesen gyakoroltatott. — E' mellett, a' Pápai régi Oskolának Protokollumából bizonyos, hogy a' Pápai Reformátusoknak már 1531-ben nevezetes Oskolájok vólt:

(i) Az Ország Könyvtárában találtatik ez a' Parantsolat, és Raupachnál-is —

(k) Lampe. p. 525.

a' mi szükségesképpen azt teszi-fel, hogy itt a' Reformáta Ekklesiának 1531 előtt jóval is meg kellett fundáltatni, hogy ekkorra kebelében alkalmas Oskola állíttathassék-fel. — Ide járúl az is, hogy Szathmár Németi, Dominikáinak Előljáró Beszédében, minekutánna (a' Luther' tudománya' be-jövéséről már szólván) a' Reformáta Vallás terjedéséről kezdett volna írni, Török Bálintról így szól: „ 1526-dik esztendőben a' Mohátsi hartz után, az Évangyéliomi igazságra tér a' Nagyságos Török Bálint “ Melly históriai bizonyoságnál fogva vagy azt kell állítani, hogy Török Bálint 1526-ban kezdett legelsőben az Évangyéliomi tudománnyal megismerkedni — vagy azt, hogy ekkor állott ő nyilván a' Zvinglius, Oecolampadius, és Melánkhton' értelmére. Amazt, a' fellyebb valók ellenére nem lehet állítani; és így más az az igazság, a' mellyre ő 1526-ban tért, s' a' méllyben meg is maradt. — Külömben is Némethi Mihály, minekutánna már az Évangélika Vallás' be-jövéséről ízlott, az említett 1526-dik esztendőn kezdvén, azt írja-le, hogy a' Reformáta Vallás miképpen ment

bé némelly későbbben is a' Reformáta Vallásról igen novezetes Városokba, és Vidékekre: példánakokáért Pápára, Debretzenbe, Erdődbe, Nagy-Bányára, Váradra, Munkátsba, Gyula vidékre, Patakra, Egerbe, 's az egész Egri völgyre, és a' Baranyában: és így ezen Historiai bizonyosságnál fogva, 1526-ban mutatta-ki Török Bálint, hogy ő a' Reformáta Vallásnak követője. Ő lévén pedig Pápának Földes Ura, a' Reformáta Vallást ugyan ezen esztendőben Pápára is be-plántálta, és azt Bálint nevű Papja által itt megfundálta: 's ettől az időtől fogva írják ő róla a' Magyar Írók, hogy „ a' Kálvin' tudományát nem csak maga szívta-bé, hanem „ annak mások előtt is igen buzgó pártfogója, 's elő-mozdítója völt, és azt minden jószágaiban, úgymint a' Balaton „ mellyékén, Somogy és Veszprém Vármegyékben, a' hol többnyire minden „ Várak és Faluk őtet uralták, ezenkívül „ Debretzenben, és Erdélyben is, Déva „ va és Hunyad körül, igen hathatósan terjesztette; sőt 1541-ben Török fogságba esvén, és Konstantzinápolyban a' hét Toronyba zárattatván, a' honnan

„soha ki sem szabadult, a' fogság unal-
 „mait, a' d' Kálvin' tudománya szerént ki-
 „dolgozott Magyar Prédikátziókkal eny-
 „hítette „ (1) — Könnyű dolog is volt
 Török Bálintnak inkább a' Zvingliús' ér-
 telmében állapotni meg, mint a' Luthé-
 rében: mert, hogy Grineus Simon az Úr
 Vatsorájánál azt tanította: „ a' mit a' Hel-
 vétziaiak, abból tesszik meg, egyebeket
 el-hallgatván, hogy ő 1524-ben Magyar
 Országból ki-űzöttetvén, és Melanchtont e-
 lébb útjában ejtvén, egyenesen Basleába
 ment, és a' Reformátusság' ezen félzkében
 lett Professorrá; a' mit pedig ekkor, ha
 Luthéránus lett volna, el nem nyerhetett vol-
 na, — sőt az *előbb* Helvetica Confessiót
 is ő írta egyik; — Grinóustól tanítatván
 tehát, mint oda fellyebb láttuk, Török
 Bálint: nem tsuda, ha ő a' Zvingliús' ér-
 telmét, vagy a' Reformáta Vallást hozta
 Pápán fojamatba. — Még az is figyelme-
 tetséget érdemel, hogy, mint a' Döbre-
 tzeni Krónikákból Lampe, Veszprémi, és
 Hunyadi Ferentz Superintendens' közírás-
 ban álló Ekklesiái Jegyzéseiben, meg-je-

(1) *Budai Lex: III. D. old. 445.*

gyézték, minekutánna Bálint Pap Pápán a' Reformátziót el-végezte, azután vitette. le őtet Török Bálint 1531-ben Debretzennek reformálására: (m) ugyde azt a' Historiák' ellenére állítani nem lehet, hogy Debretzen 1531-ig az Évangéliomi tudományról semmit sem tudott volna: mert Páriz Pápai szerént, 1523' előtt terjesztették azt ott Huzár, Gál, és Radán Balás; és így 1531 előtt meg-kellett már Pápán a' Reformáta Vallást Bálint Papnak fundálni, hogy az Ekklesiái Históriát Írók ő róla azt írhasák, hogy akkor vitetett-le Debretzenbe, mikor már Pápán a' Reformátziót el-végezte. — Hogy pedig Bálint Pap, Pápáról Debretzenbe le-ménvén, ott egyenesen a' Reformáta Vallást tanította; onnan is világos, mert ő utánna Kálmántsehi Sánta Márton volt a' Debretzeni Prédikátor, a' kiről minden Históriák azt hagyták emlékezetben, hogy ő mind ott, mind egyébütt csak Reformáta Vallást hirdetett. — Sőt Dévay Bíró Má-

(m) *Veszprémi Biogr. Med. T. IV. p. 265. — Lampe p. 628.*

tyás már Kálmántsehi előtt Debretzenben megfordulván, és ott, Klein és Xilander szerént, Papságot, és Esperestséget is viselve, a' Papi hivatalra tsupán tsak azokat vette-fel, kik az Úr Vatsorájára nézve a' Zvinglius értelmén voltak: (n) következésképpen az a' fundamentom, mellyet Bálint Pap Debretzenben le-tett, és a' mellyre az ő táraa, és successora építettek, és tovább vittek, nem más volt, mint a' Reformáta Vallás: és így a' Pápai Ekklesiában is, mellynek reformálása után ment-le Bálint Pap Debretzenbe, tsak Reformáta Vallást plántált és gyökeresztetett meg Bálint Pap. — Adjuk mindezekhez még azt is, hogy a' Pápa' Vidéken lévő Reformáta Ekklesiák, mellyek azon időben a' Török Bálint Uradalmához tartóztak, mind e'

(*) *Mathias Devai, als Prediger und Senior zu Debrecin, liefs niemanden zum Predigtamt gelangen, als nur solche, die mit ihm einträs Meynung waren. — Klein Nachrichten von den Lebenständen und Schriften Evangelischer Prediger B II. p. 104. — Xilander in Matrioula XXIV. Regalium p. 208. így ír: Mathias Dévai factus post modum Debrecinensis Pastor, primus intulit Dogma Sacramentariorum in Hungariam.*

mái

mái napig is, a' magok Reformáta Vallásra lett térítetéseket, Bálint Papnak tulajdonítják; mint erről egyebek közt, a' Szent Királyi és Tsefzneki Reformáta Ekklesiák Historiájában, Fodor Ferentz azon Ekklesiák' Prédikátora, egy régi Kéz írás után így írt : „ Minthogy tudva való dolog „ az, hogy ezen periferiában uralkodott, „ a' Reformátziónak szinte leg-elejekor, „ egy Török Bálint nevezetű Fő Uraság, „ a' ki bizonyos, hogy a' Pápai, Deveseri és Gesztesi Dominiumokat bírta. „ Ez a' bódog emlékezetű Úr élt egy „ Bálint Pap nevű Prédikátornak szolgálatjával, ki által Pápát, és e' tájon lévő Faluit reformálta, és azután azt elvitte Debretzennek is reformálására, az „ ő tanítványira bízván az itt elkezdett „ reformálásnak continuatióját; a' honnan „ következhetett az, hogy az ő Jóságiban „ inkább a' Helvetica Confessiót vették „ be; holott más szomszéd Dominiumokban, az Augustána Confessio terjedt. Ezeket így értettem Tiszt: idősbb Komáromi Pál Kéz-írásiból. “ És így, ha a' Pápa körül lévő Ekklesiákban Reformáta Vallást plántált-bé Bálint Pap; azok pe-

dig a' magok reformáltatásokat színté a Reformátziónak kezdetére teszik : látni való, hogy a' Pápai Reformáta Ekklésia, mivel mind ezeknél elébb reformáltatott, leg-alább is már 1526-ban fenn állott. A' minthogy mindjárt Bálint Pap után, és helyében, a' Pápai Ekklésia Dévay Biró Mátyást hívta Prédikátorának, a' kiről meg-íratott, (o) hogy Pápán a' Zvinglius, tudományát tanította (oo)

(o) *Klein Nachrichten T. II. p. 97 — 100. Mathias Dévai anfänglich hat die Evangelische Lehre rein, und lauter vorgetragen: bald darauf aber hielt er es in der Lehre von der Person Jesu, und dem heiligen Abendmahl, verleihtet durch die grosse Gelindigkeit und freymüthige Denkungsart des Melanctons offenbar mit Zwingel. Diese seine Meinungen trug er zu Ofon, Pápa, Sárvár, Kaschau, und Szilágy vor, und schlaffte sich überall viele eifrige Anhänger.*

(oo) A' Zvinglius, tudománya abban különbözött a' Lutherétől, (mert egyebekben a' Marpurgi 1529-ben tartott Colloquiumban meg-egygyeztek) hogy a' mint mind a' ketten tagadták az Ur Vatsorájában lévő Kenyérnek és Bornak Kristus' testévé és vérévé által változását: úgy Zvinglius nem hitte a' Kristus testének a' Sz. Jeleknek alatta, vagy felette, vagy bennük va-

Alig kezdett pedig Pápa Városában a' Reformáta Vallás hirdettetni: azonnal az egész Város a' Reformáta Vallást vette-bé, és követte-is; mint erről, ha az itt lévő Reformáta Ekklesiában szájról szájra által adott traditziókat nem említjük-is, elég bizonyóságot tesz az, hogy egész Pápa Városa, ennek Bírája, és Esküttjei, ennek Földes Ura, és a' Várbeli Katonáság képében a' Vár' Vitze Kapitánya, a' Hertzegszöllösön XL Református Prédikátorok által írt Confessiának, és Kánonoknak subscribáltak, és a' Város' 's magok, petsétjeikkel azt meg-erősítették: mint ezt a' Túl a' Dunai Reformátusok Superintendentziájának Kánonos Könyvében eredetikeppen láthatni. Török István u-

ló fizikus jelenlétét, a' mit Luther állított, hanem ő a' kenyeret és Bort a' Kristus testének és vérének Jeleinek tartotta lenni. Melancthon is ezen tekintetben a' Helvetusok értelmén lévén, az őtet hallgató 's kedvellő Magyarok, a' milyen volt Dévai is, tőle a' Helvetusok' értelmét ízívták-bé, azt hozták le, 's azt terjesztették is a' Hazában. Lásd: *Commentatio brevis de unione Protestantium in Hungaria* p. 13. — *Lampe Synopsis Hist. Koch.* p. 399

gyan, az akkori Földes Ura Pápának, ekképpen írta magát alá a' meg-nevezett Confessiónak, és Kánonoknak, mellyek itt Pápán 1577-ben nyomtattattak-ki:

*Stephanus Theoreök de Enningh
m. pr.*

A' Város részéről pedig ekképpen :

L.S.

*Franciscus Szij Judex Papen. et
cæteri Jurati, Cives Papen. sub
Sigillo Authentico eiusdem Ci-
vittis corroborarunt.*

L.S.

A' Katonaság, Vitze Kapitánya végezetre így írta magát alá-ja a' Katonaság, nevében.

*Valen. Hathos Vice Capitaneus
Papen. m. pr.*

L.S.

Még 1612-ben a' Reformáta Vallást követte egész Pápa Városa; a' mi megtetszik azon meg-hívó Levélből, mellyel, mint a' Levél-is tartja, az egész Város a' karajából, Pápának akkori Fő Birája, az egész Tanáttsal, és Esküdtekkal egygyütt, rendes, és második Prédikátorának Kanisai Pálfi Jánost meg-hívta, melly ekképpen következik:

„ Tisztelendő, és minéktünk minden-
 „ kor betsületes jó akaró Urunk! Mivel a'
 „ mi Városunknak régi szokása, hogy míg-
 „ len az Isten boldogabb állapotban tartot-
 „ ta, és annyi sok romlás, és veszedé-
 „ lem alá nem vetette vólt, kiben az el-
 „ múlt időkben forgott; mindenkor kö-
 „ zöttünk két Prédikátor lakott, úgymint
 „ illy nagy Gyülekezetben, holott egy-
 „ nek felette sok, és viselhetetlen fáradt-
 „ sága vagon immár; holott Isten ö Szent
 „ Felsége annyi sok nyomorúságokból meg-
 „ szabadított, és Gyülekezetünket meg-
 „ szaporította, kinek igazgatására egy em-
 „ bert elégtelennek lenni állítunk, mind
 „ az igának nehézsége miatt, mind pedig
 „ az ö Kegyelme szokott, és következett
 „ Vénsége miatt; *mindnyájunknak* akarat-
 „ jából, — mind Urunk Ő Nagyságának
 „ — mind Vitézlő Rendnek, — és *mind*
 „ *az egész Városnak* akaratjából, és önnön
 „ magának Prédikátor Uramnak engedel-
 „ méből azt végeztük, hogy keresnénk
 „ valahol egy jámbor, bölts, tudós, Lel-
 „ ki Tanítót, ki ennek a' Gyülekezetnek ré-
 „ gálására elegendendő lenne. Minekutánna,
 „ hallván a' Kegyelmed betsületes híret
 „ nevét, és sokan meg-is próbáltuk; vé-

„ gezenk magunkban, hogy Kegyelmedet
 „ közinkbe hozzuk. Azért, ha Kegyel-
 „ med nem utálja e' mi szegény Gyüleke-
 „ zetünket, fizetésünket; ennyi sok szom-
 „ júhozó Lelkekhez, kik az Istennek Igé-
 „ jét igen szomjúhozzák, kérjük Kegyel-
 „ medet, mint betsületes Urunkat, hogy
 „ ez Levelünkét látván jöjjön közinkbe
 „ Kegyelmed, és legéltessen a' Kegyel-
 „ medre bizatott Istennek drágalátos Igé-
 „ jével minket. Mellyet ha Kegyelmed
 „ meg-tselekszik, tudom, hogy jövendő-
 „ ben meg-nem bánja Kegyelmed: mi-is
 „ betsülettel, óltalommal, és tiszteletes
 „ fizetéssel ajánljuk minnen magunkat. E'
 „ mellé botstátottuk mi-is a' mi betsületes
 „ Embertünket, kotsinkkal egyetemben, kik,
 „ nek beszédekből követséginket bőveb-
 „ ben meg-értheti Kegyelmed. Ezzel Is-
 „ ten tartsa, és éltesse Kegyelmedet sok
 „ esztendőig, minden Kegyelmed háza né-
 „ pével egyetemben. Költ Pápan die 16
 „ Maii 1612.

„ Kegyelmednek

„ jóakaró atyafiai Pápai Fő-
 „ Bíró Podári István, az egész
 „ Tanátstsal és Esküdtekkal e-
 „ gyetemben örömet szolgál

Által-jöven pedig egész Pápa Városa a' Protestáns Vallásra: nem tsak Katholikusok nem voltak szinte ezen ideig, és ekkor-is Pápa Városában, hanem a' kik a' Reformátzió elein Lutheránusok voltak, azok-is a' Kálvin értelmére állottak, úgy-hogy 1616-ban laktak ugyan kevés Lutheránusok Pápán, de Templomjok's közönséges Isteni tiszteletjek, és Papjok, éppen nem voltak. Világos ez Páthai Reform. Superintendens és Veszprémi Prédikátor-nak a' meg-nevezett esztendőben Pálfi János Pápai Református Prédikátorhoz és Esperesthez küldött leveléből, mellynek ide tartozó része ekképpen van: „Rem
 „ *novam* audio, an verum sit, nescio, Au-
 „ gustanorum Concionatorem quendam ru-
 „ mor est ad vos fuisse nuper introductum,
 „ qui illic, quibusdam veritatem obliquo
 „ vultu spectantibus Sacramentum Cænæ
 „ Domini administravit — privatim. —
 „ Quisnam is fuerit? per quem? ad quos
 „ introductus? an tecum sit collocutus?
 „ ad me, si me amas perscribas diligen-
 „ ter. Dat. Veszpr. Dominica quinquagesi-
 „ mæ Anno 1616. Tuus sine dolo Pa-
 „ thainus.“

Melly sok Vizontagságokkal küszködött pedig ez a' Reformátzióval egy idős, és egy végtében 226 esztendeig (bár ottan ottan erős tsapások érték-is) fenn állott Reformáta Ekklésia, abból meg-lehet-ítelni, hogy a' Pápai Reformátusoknak mostani Templomjok a' Reformátziótól fogva már Negyedik. Az első Templomjokban; melly a' Piatzon, és azonn a' helyen állott; hol most a' Római Katholikus Atyafiaknak szép két tornyú Templomjok ékeskedik, 1660-ig a' Nagyságos Török, és Nyári Familiák dajkálkodások alatt gyakorlották Isteni tiszteletjeket. Ekkor ezen piatz közepén épült, és nagy kötoronnyal díszeskedő Templomjok a' Reformátusoknak, az abban lévő három Harangokkal együtt, — a' Parokhialis Ház, mellyben most-is a' Plebánus Úr lakik, az Oskola, a' Professori házok, — a' Temető, és az Ekklésia, két Malmai, mellyek mind e' mái napig Pap, és Mester Malomnak hivattatnak, mivel eleitől fogva a' Református Papok, és Oskola Tanítók fizettettek abból, Devetseri Katonaság segítségével, és Földes Uri hatalommal el-vétettetvén, az akkor itt lakott Katho-

likusoknak által-adattattak (p) mellyeket bírnak-is mind e' mái napiglan; hanem, hogy azt a' Reformátusoktól el-vett nagy, és kő kerítéses Templomot ez előtt mint egy 35 esztendőkkel az Egri Püspök, és Pápának Földes Ura, Gróf Eszterházy Károly el-hányatta, és hosszában Délről Északra, (mert a' Reformátusok régi Templomjok Napnyúgotról Napkeletre fektü) nagy költségű két toronyba Templomot, mellynek az Országban alig van párja, építetett, melly Toronyokban, most-is meg-van a' Reformátusoktól el-vett nagyobb Harang, melly-is nagyságára nézve most a' második. Az említett Templom' elvétele alkalmatosságával történt, hogy a' Református Deákok közül némellyek a' Toronyba fel-mentek, a' kik közül egygyet, Vratarits nevű Devetseri Hadnagy a' toronyból le-vetett. Ugyan ekkor, és az ezen történetet megelőző holdnapokban, (észre vévén némelly még Nemes embereknek-is sanyargattatásokból az

(p) *Az ekkor esett dolgokról lásd: Hist. Dipl. de Statu Rel. Evangelicæ in Hungaria Appendix pag. III — 113.*

el-következő veszedelmet) többen hatszáz Református mester-embereknél és Katonáknál Pápát ide hagyták, mások pedig csak egy böttel bortsáttákkal innen (9).

El-vétettetven ekképpen a' Reformátusoknak leg első Templomjok, és Parochialis házok; másokat építettek a' magok Nemes fundusokra, nevezetesen ott, a' mint a' Píatz felől, a' Plebánia ház mellett, a' kis közön, a' régi volt Tó felé, mellynek helyén a' bős Földes Uraság szorgalmatosságá után már ma kertek vagynak, le-mennek, éppen azonn a' helyen, a' hol most az új Mészárszékek fekszenek, építettek egy emeletre Parochialis Házokat egy fedél alatt ösve ragasztva, mellyekben két Prédikátorok laktak. Ezen Parochialis házokkal által ellenben fel szélről, csak a' mostani kis köz lévén köztök, ott, a' hol most a' Plebániához tartozó Istáló vagyon, építettek egy Kö Templomot Toronnyal edjűtt. A' mellett annak tí szomszédjában mindjárt a' Tó felé, egy Oskolát egy emeletre,

(9) *Hist. Dippl. a' tizált helyen.*

mellynek közepén volt egy terebélyes Szederj fa, melly a' Pápai régi Collegium' petsétjére, mintennek tüzimere, fel-metsze-tett. Ebben az Épületben volt egy nagy Auditorium, Togátus Deákoknak való öt tágas szobák, a' tanuló ifjaknak két Clasisai, vagy is tanuló különös szobái, egy közönséges Könyvesház, a' Professornak egy szobája, konyhája, és a' felső emeletben egy Museuma, Kántornak is egy különös szobája.

Ezen Épületekben békességesen gyakoroltatott a' Reformátusoknak közönséges Isteni tiszteletjek, egész 1718-dik esztendeig, a' mikor VI. Károly Felséges Királyunk ideiben, a' Pápai Reformátusok Isteni tiszteletbeli szabad gyakorlásokról olly elő-terjesztés tétettetett, hogy az csak azért engedtetett meg Pápán, mivel Pápa Vég Vár' volt ; és benne Confinarius vagy Vég Várbeli katonák laktak ; végek lévén tehát a' Vég Vároknak , és a' Vég Várbeli katonaságnak : a' Református Isteni tisztelet gyakorlásának is végének kell lenni. Ezen elől terjesztésre tett Felséges Rendelés szerént, a' Templomot, Parokhiákat, és Oskolát, kultsaikkal ed-

gyütt által kellett adni Méltóságos Grof Eszterházi Jósefnek és Ferentznek, mint Pápanak akkori Földes Urainak; de a' Pápai Reformátusok annyi időt kérvén a' Vármegyétől engedtetni, míg ez eránt a' Felség eleibe egy esedező levelekkel folyamodhatnak; be-nyújtott instantiájokra, mellyben meg-mutatták, hogy elébb volt Pápan a' Reformáta Vallás gyakorlása, mint ez Vég Vár kezdett lenni, a' Felséges Cancellaria 1719-ben azt felelte, hogy míg ezen dologban végső ítélet hozódna, meg-engedheti a' Vármegye, hogy a' Pápaiaknak *privatum exercitium* legyen, és a' Templomon kívül valami magános helyen, de idegeneket magok közzé nem bocsátván, öszve gyűlhetnek: *Interea vero* (ezek a' Parantsolat szavai) *privatum Religionis exercitium extra Oratorium, et sine concursu extraneorum, ipsis Papentibus simul conuenturis admittere possunt eadem Dominationes Vestrae.* Ettől fogva a' Pápaiak a' magok Nemes Curiájokon, és azon a' Hellyen, hol a' Reformátusoknak mostani Templomjuk áll, fedeles Szímben vitték végben a' magok Isteni tiszteletjeket, pusztán állván az ő kö Templom-

jok; azonban a' Parokhiális és Oskola házoknak birtokokban meg-maradtak, tsupán az Isteni tisztelet' helye változott-meg.

Hogy pedig a' Pápai Reformata Ekklesia az Isteni tiszteletnek közönséges gyakorlását vissza nyerhesse: ezért több ízbeli esedező Levelét nyújtotta-bé a' kegyelmes Felségnek; a' ki a' Pápaiaknak dolgát elsőben a' Ministerialis Conferentián vizgáltatván-meg, itt minémű Végzés hozódott, lehet Lámpénál látni (r) Utóbb a' Pesti Commisiónak-is belé kellett ebbe tekinteni, 's ennek kedvező ítéletéből a' Pápai Reformátusok, (kiknek minden dolgukat ekkor ama Reform. Vallásnak nagy védelme, és a' Pápai Reformata Ekklesiának fő Jóltévője, Kenessei István Királyi Tanácsos kormányozta) az ő régi kö Templomjok, Parokhiájok, és Oskoláik birtokában meg-maradtak, a' Királyi engedelemnek, melly 1730-ban költ, ezen szavai szerént: „*Exercitium quippe Confessionis ipsorum ante, et sub initium Pesthiensis Commissionis præhabitum, via instituti antelati processus, tolli et abrogari*

(r) *Hist. Eccl. p. 525 — 528.*

nequitet, de azon régi kö Templomokban csak ugyan nem járhattak: minekokaért ott csak a' Deákság gabonája lisztje és kenyere tartattatott. — 1749-ben az azon Fundusok felett való Instantziák által egymás ellen folytatott viszázkodás újra elkezdődött, mellyeken a' Reformátusoknak, Templomjok, Parokhiaik, 's Oskolájok vólt; és mivel az-is állitatott, hogy a' fellyebb-is már említett 1718-dik esztendőbeli Királyi Rendelés mind eddig-is betölthetetlenül áll: tehát a' Templom, Parochiák, és Oskolák, és az egész Vallásbeli gyakorlás egy Királyi parantsolatnál fogva 1752-ben Majus 12-dik napján éppen Áldozó Tsötörtököt megelőző Szerdán délelőtt tizen egy, és tizenkét óra között el-vétettettek: a' mint ezt az akkori Pápai Plébánus Galgótzai Ferentz, a' Reformátusoknak ekkor el-vett, de 1806-dik Eszt. eredeti valóságában a' Felsőleges Királyi Hellytartó Tanács által vizsgálattatni parantsolt, Matrikulájában, tulajdon kezével tett írásbeli jegyzésével ekképpen hagyott emlékezetben: „Anno Do-
 „mini 1752 die 12 Mensis Maii Matricula
 „proesens, secundum Clementissimum Sa-

„ cratissimæ Suæ Majestatis mandatum,
 „ Ecclesiæ Romano-Catholicæ Parochiali
 „ Papensi per I. Magistratum Comitaten-
 „ sem assignata est, qua etiam publicum
 „ exercitium hæreticorum funditus eradi-
 „ catum mansit, amandatis omnibus Mi-
 „ nistris, occupatis et executioni mancipa-
 „ tis eorundem Scholis, Oratoriis et do-
 „ mibus, et in omnibus mihi Francisco
 „ Galgótzi, qua Oppidi huius Parocho sub-
 „ jecti sunt.“ Vévén ugyan-is Tekintetes
 Veszprém Vármegyének akkori Fő Ispán-
 ja, és Veszprémi Püspök Biró Márton,
 a' Galgótzi által említett Királyi Parantsolatot, Majus 12-dikére Generális Gyű-
 lést hirdetett Pápara, mellyet itt a' Vár-
 ban tartatván, oda a' Református nagy-
 számú Pápai Nemesség-is, semmit a' do-
 logban nem tudván bément; a' hol mi-
 nekutánna a' Királyi parantsolat fel-olvas-
 tatott, azonnal az első All-Ispányon ki-
 vül, két Tábla Bírák, az első Fő Jegyző,
 egy Fő Bíró, és egy Esküdt, Vármegye
 Katonákkal a' Királyi parantsolat végre
 hajtására, senki ezeken kívül a' Várból
 ki-nem botsáttatván, ki-küldettek, a' kik
 a' Királyi parantsolatot kezekben tartván

az akkori Református Prédikátorokat, Terkos Jakab Superintendenst, és Komáromi Pált., kinek asztaláról vitettetett-el a' Matrikula, és a' Professort, Kun Jánost, 's az egész Deákságot, a' Parokhiákról 's Oskolákból ki-parantsolták, és a' kultsokat kezökhez adattatni kívánták; 's így a' Református Vallás szerént való Isteni tiszteletbéli gyakorlásnak, melly itt egy végtiben kétszáz huszon hat éltendeig állott fenn, vége lett; a' mit követett a' nagy számú tanuló Ifjúságnak széllyel oszlása, és némelly tehetősebb Familiáknak 's Földes Uraknak (minéműek voltak az Oroszi, Sári, Sós, Nemes, Kováts Familiák) Pápáról, mas egyéb jószágaikba való elköltözése.

Ezen siralmas eset után, a' Pápán megmaradt Reformátusok, Felséges Mária Theresia Királynénkhöz folyamodtak azonn esedezven, hogy Pápa Városa' kapuján kívül, az alsó Majorokban, a' hol nyugosznak azon ö Vitéz Eleiknek tsontjaik, a' kik a' Keresztyénség mellett vért ontottak, szabad légyen nékik magok költségén szerzendő nemes funduson Templomot és Oskolát építeni, 's az ö közönséges Isteni tisz

tiszteletjüket gyakorolni; — ha pedig ez Pápa' határjában meg-nem engedődhetnék; méltóztassa kegyelmesen meg-engedni, hogy Adász Tevelen, melly Pápához egy órai föld, vagy új Templomot építhessenek magoknak, vagy az akkorit meg-nagyobbíthassák, és Oskolát tarthassanak; keresztelőt, házasságra öszveesküdtetendőket 's a' t. meg-adván a' Pápai akkori Parokhusnak a' Stolát, oda ki-vihessenek. Ebben a' Teveli akkori Ref. Prédikátor Ferentzi János nem egygyezett-meg; mivel tartott tőle, hogy el-esik az Ekklesiájától, a' Pápaiak a' magok Papjokat vivén oda. A' Kegyelmes Felség azonban méltóztott meg-engedni, hogyha a' Teveli Templom kitsiny, azt azonn a' helyen meg-bővíthessék a' Pápaiak, avagy egészen újat építhessenek kőből, torony, és bolt hajtás nélkül. Oskolát-is tarthatnak, egész a' Grammatikáig, oda kereszteltetni, esküdtetni, és temetni ki-járhatnak, le-téven e-lébb a' stolát a' Pápai Parokhusnak. Ha pedig a' Pápaiak meg-mntatják, hogy második Prédikátor-is szükséges Tevelre; szabad lesz az eránt a' Felséghez folyamodni. A' melly Épületek és Fundusok pedig a'

Pápaiaktól el-vétettek, és a' Grófnak által adattak, betsültessenek-meg, és azoknak arra nékik le-tézetik; a' melly betsü 1753-ban meg-is esett, de a' fellyebb említett ahkori kö Templom toronyostól egy-gyütt már ekkor széllyel hanyatván, betsü-be sem mehetett. A' Parokhialis házak pedig, az Oskolák, és Professor' háza, mind öszve 2825 forintra, és 22 pénzekerre betsültettek; de a' melly Summát az Ekklesia nem elebb, mint 1785-dik esztendőben, és a' Jó'sef Tsászár' parantsolatjából vett kezéhez, midőn már az új Templomot, és Parokhialis Házat 's Oskolákat építtetni akarta. A' közelebb említett Templom' és torony' köveiből, a' régi Temetőn, éppen azonn a' helyen, a' hol a' Pápai Reformátusoknak deszkából, fa zsindelre, két záros ajtóra, prédikáló Kathedrával, üiő ízekkel fel-készültt, 's a' végre épített Színek volt, hogy a' Halotti Prédikátziók abban tartassanak, építetett a' Szent Anna tiszteletére egy Templom, melly ma-is azon Temető' felső szélén fenn áll; tsak az a' külömbbség, hogy a' Reformátusoknak ezen Színek, vagy tzinteriumjok szél hoszszában volt építve,

a' mostani Templom pedig Napkeletről napnyúgotra épült.

Tevelre tétetvén tehát által, Felséges Mária Thérésia Királyné Afiszonyunknak 1753-dik Eszt. Julius 9-dikén költt Rendeléséből, a' Pápai Reformátusoknak közönséges Isten-tiszteletbéli gyakorlások, mivel a' régi Teveli Templomban, a' két heységbéli nép el-nem fért; mert az már az oda valóknak - is szűk vólt: ennek tehát a' hosszát széletségébe vévén, úgy építettek ide a' Pápai Reformátusok, azt a' nagy kö Templomot, tserép zsindele, melly ~~most~~ is fenn áll, a' melly többé került nekik tsak kész pénzben közel öt ezer forintnál. Egy Harangjokat is ide vitték ki a' Pápaiak, melly Tevelen leg-nagyobb, és máj napig is ott vagon. Vettek egy Curialis nemős Fundust is a' Pápaiak, a' Parochialis háznak felső szomszédjában, a' Hajdán Familiától; mellyre a' magok Oskolájokat lépítettek, a' mellybe, Nagy Mihály nevű Preceptort, a' ki a' régi, és el-vett Pápai Oskolában Syntaxist tanított, Oskola Tanítónak bé-állították, a' ki ott harmintz-két esztendeig tanított nagy házonnal; mellyet tekintetbe vévén az Ek-

klésia; minekutánna a' Vallásbéli gyakorlás Pápára nézve újra meg-engedtetett, ezen Nagy Mihály nevű Praeceptort az új Pápai Oskolába be-hozta, a' hők egész holtáig tanított.

Meg-halálozván pedig Mária Theresia, az Országlás a' nagy emlékezetű II-dik Jósefre ment által; a' ki alatt, az egész Országban, a' Vallást illető dolgok jobbra fordúlván, ugyan ő általa, a' Pápai Reformátusoknak - is meg-engedtetett, a' Vallásnak szabad gyakorlása, Templomnak, Oskoláknak, és Parokhiának építése. A' Pápai Ref. Ekklésia ugyan is Bétsbe, fel-küldött, Követei által 1782-ben, Feb. 26-dik napján, magának a' Felségnek kezeibe adott Könyörgő Levelében, azon esedezett, hogy a' közönséges Isteni tiszteletbéli gyakorlást, és ezen Oskoláknak tartását, engedné-meg a' Felség, mellyek ezen Ekklésia' kebelében, a' közönséges Gymnasiumi rangnál fellyebb emeltetve virágoztak, és hogy az ő régi, és 1752-dikben el-vett Fundusaik, és Épületjeik, nekik adattassanak-vissza. A' hegyelmes Felség, a' Pápai Reformátusok dolgát, Deputátzió által is meg-vi'sgáltatván, midőn

az úgy találta volna, hogy a' Templom-
 nak építésére négy ezer, a' Papok' és
 Oskolai Tanítók' tartására húsz ezer forint-
 ja készen van ezen Ekklesiának, melly
 abban az időben nagy Summa vólt, e'
 mellett, az 1752-ben el-vett Épületekért
 a' Felsőges Kamaránál, ugyan ezen Ekklé-
 siának, két ezer nyóltz-száz huszon öt fo-
 rintokból, és huszon-két pénzezből álló
 Capitálisá vólta le-téve, annak 1753-dik
 Esztendőtol négy pro centum járó eszten-
 dei interesével együtt; 's ezek felett, a'
 Pápai Református Nemesség-is, mellyből
 áll ezen Ekklesiának nagy része, önként-
 való szép ajánlásokat tett vólta: a' kért
 Oskoláknak tartását, 's a' Vallás szabad,
 de privat gyakorlását, e' következő
 Parantsolatnál fogva méltóztatta a' Felsőg-
 meg-engedni: *Josephus II-dus &c. Reue-
 rendissimi &c. Advolutum demisse fidelita-
 tum Vestrarum sub die 10. elapsi mensis
 Februarii Nro 8807. huc factae Repraesenta-
 tioni Protocolum Commissionis Religionis,
 circa instantiam Helveticae Confessionis addi-
 ctorum Oppidi, Pápa, Comitatus Vaspriemien-
 si adjacentis incolarum pro benigne sibi
 admittendo publico Religionis suce exercitio*

recurrentium, confectum, clementer accipiantes, invicem Publici, Privatum iisdem Religionis exercitium, cum Scholis concedendum, ac insuper Summam aestimationalem in 2825 fl. 22 denariis defixam, -- restituendam, -- clementer resolvimus &c. &c. Datum Viennæ Austriæ die 29 Martii 1783. Josephus m. pr.

*Comes Franciscus Eszterházy m. pr.
Josephus Brunczvik. m. pr.*

Ezen kegyelmes Királyi engedelem, Veszprémben a' Tek. Nemes Vármegye Gyűlésén fel-olvasatván, és azon idő közben, az a' régi Imádságos hely, hol a' magános Isteni tisztelet tartatott, mellynek helyén a' mostani Templom fekszik, ki-tisztítottván; Majus hónapnak 2-dik napján 1783-dik esztendőben, el-kezdődött Pápa az Isteni tisztelet, mindjárt két Prédikátort hozván az Ekklesia, úgymint, Tiszteletes Zsoldos János, és Torkos Jakab Urakat, kik az ő leg-első Prédikációjokat tartották, az idegen helyekről is öfve-gyűlt-nagy fokaságnak örömei között, és a' Pápa Református nép' meg-vigasztaltatására, azon Imádságos helyen, melly-

ről oda feljebb már szóllottunk, melly egy Felső forma épület volt, mellynek egyik része fel-szélről fa zsindellel, másik része pedig al-szélről, a' régi formá szerént, náddal volt be-fedve, mellybe, mivel ama' háborgós időkben, és most-is, míg a' mostani Templom el-készült, imádkozás végett járt a' Pápai Ekklesia, *harmadik* Templomának lehet ezt tartani a' Pápai Ekklesiának. Itt kevés ideig gyakoroltatott az Isteni tisztelet; mert az Ekklesia ezen Curialis fundusra akarván a' maga új Templomát építeni, ezt oda hagyta, széllyel szedotte, és az Alsó Majorokban, az úgy nevezett Öreg-Útszán, Nemes Baranyai Ferentz Háza' végiben, másként, Nemes Sári Familia Curialis Fundusán volt Épületben gyakoroltatott az Isteni tisztelet; a' két Prédikátorok-is ugyan ezen Curialis Nemes Udvarban Baranyai Ferentz' két szobáiban laktak mind addig, míg Isten segedelmével a' mostani, és a' Reformátziótól fogva már *negyedik* Temploma építését, mellyet a' Királyi rendelés szerént torony, és harangok² nélkül, és nem útsza mentiben kellett építeni, az Ekklesia egészen el-végezte: a' midőn a'

két Prédikátorok, a' Templom udvarán, és Nemes Curian épültt egy emeletű, és rendes Parokhialis házakba mentek lakni; mellyekben van az Ekklesiának egy Consistoriális Szobája, és az Arkhivuma is; alól pedig a' Leányok' Oskolája, és azok' Tanítójának háza, a' ki egyszer'smind Kántori Hivatalt-is visel.

Mindjárt az Istepe tisztelet' el-kezdetekor, bé-hozta, mint oda fellyebb-is említettük, Tevelről a' Pápai Ekklesia, a' maga igen kedves Oskola Mesterét Nagy Mihályt, a' ki, Iklódi Jósef Præceptorával kezdett leg-elsőben a' hamvaiból feléledt Pápai Ekklesia' Oskolájában tanítani. Meg-építvén pedig az Ekklesia a' maga Gymnasiumát egy emeletre, az úgy nevezett 'Sidó útszában, azon Nemes Curialis Funduson, mellyet a' Nemes Torkos Familiától, tulajdon maga pénzén vett-meg az Ekklesia, mellyben voltak, és vannak most is, a' Professornak Szobái, és minden Classisok, egész a' Logikáig: leg-első Professornak, a' ki Rhetorikát, Poésiat, és Logikát tanított, a' Pápai Ekklesia által hivattatott, és hozattatott Járdánházi Gábor 1755-ben, Majus' 27-dik nap-

ján; a' kinek helyébe azon Pápai Ekklesia által hívattatott Tseppán János, és ennek helyébe 1790-ben Márton István. Megszaporodván pedig a' Tanulók, kik közzül a' Nagyobbaknak Márton István Philosophiát, és más nagyobb tudományokat is tanított; annak Collegául a' Pápai Ekklesia által hívattatott Látzai Jó'sef, mind ketten Akademiások. Utóljára pedig, mind a' négy Fő Tiszteletű Superintendenciák ítéletéből, a' Collegiumi nevet is megérdemelvén már újra a' Pápai Oskola; a' Theologiának is, és az azzal öszvekött Papi tudományoknak különös Professora hozattatott, meg-híván ezen Kathedrara, a' Főtiszteletű Túl a' Duna: Superintendenzia, és a' Pápai Ekklesia, a' Göttingai Akademiából, és 1801-ben Junius 5-dikén hivatalába is bé-állítván, Tóth Ferentzet. Látzai Jó'sef pedig, a' Historiának, Physikának, Deák 's Görög Literaturának Professora, Papságra innen elmenvén, ezen tudományokra Mokri Benjámint hívattatott, a' Főtiszteletű Superintendenzia által, a' Jénai Akademiából, és hivatalába a' Főtiszteletű Superintendenzia és a' Pápai Ekklesia által bé-is állitatott.

Hogy pedig az Ekklésia a' Tanulókra nézve annál könnyebbé tehesse a' tanulást; mindjárt az Oskola' fel-állása után, tizen-öt Alumnusoknak tartását vállalta magára, kik a' Poéták, Rhetorok, és Logikusok között neveztetnek-ki, és az által ma-is, öt Inasaikkal együtt tartattatnak. — A' Tanítókat a' mi illeti: a' Collegiumban lévő, és a' Pápai Ekklésia' költségén építetett Professoralis lakó házon kívül, minden Esztendőben egyik Professornak szállás pénzben most 120, Esztendei fizetésében 300 forintokat, — a' Classisbéli Præceptoroknak pedig tartást, — és ezenkívül a' Logikusok Præceptorának ugyan 50, — a' Poétákénak 40, — a' Syntaxis-takénak 30, — a' Grammatistakénak, és Conjugistakénak 30, — végre, a' Declinistakénak és Elementáriusokénak 36 Rht. forintokat ad rendes fizetésül Esztendőnként, ugyan ezen Pápai Ref. Szent Ekklésia. Mikor pedig a' mostani három emeletre építetett Collegium építését az Ekklésia 1793-ban meghatározta, az Ekklésiának egy Gyűlésében végeztetett; hogy a' Debretzen Városánál lévő két ezer forintból álló Capitalisa az Ekklésiának fel-

vétettségük, és az Oskolának költsönöz-
tessék, 's ezen pénzen fogott hozzá az
Ekklésia a' Pápai Collegium' építéséhez,
mellyet más Jóltevőknek-is segedelmek
által azon állapotra vitt, mellyben most
vagyon. (s)

Kik voltak pedig azon négy Templomok-
ban, mellyekről már ide fellyebb szól-
lottunk, a' Reformátziótól fogva a' *Pápai
Reformátusoknak Prédikátoraik*: azok-
nak Neveik, 's rólok való emlékezetes
dolgok, a' mennyire azokat a' Régiség'
omladéki alól ki-lehetett ásni, így kö-
vetkeznek:

1522-dik esztendőből fogva, 1531-ig,
Bálint Ppp volt a' Pápai Reformáta Ek-
klésia Prédikátora; úgymint, a' ki által
itt, és Pápa' vidékén, de még Debretzen
Városában-is, a' Reformáta Vallás meg-fun-
dáltatott. Mi volt ennek a' vezeték ne-
ve, nem tudatik; valamint a' sem, ha
úgy hozta-e ötet ide másunnan Török Bá-

(s) A' Pápai régi és mostani Oskolának His-
tóriáját, a' Protestáns nagyobb Oskolák' Histó-
riájában akarom meg-írni.

hint, vagy pedig az itt vők Katholika Ek-
 klésiának Plébánusa lévén, mint ez ek-
 kor számtalan helyeken meg-esett, azzak
 együtt jött által a' Reformáta Vallásra. A'
 bizonyos, hogy el-végezván ő itt a' Re-
 formátziót, Nagyságos Török Bálint ál-
 tal, Debretzenbe, melly az ő tulajdona
 vólt, vitétetett-le, a' hol a' Város' Plébá-
 nusa, több napokig a' Városból el-távóz-
 ván, Török Bálint, ezen ő udvari Papjával
 egygyet papoltatott a' Sz. András' Templo-
 mában: a' ki ekkor az *Utolsó Ítéletről*
 prédikálván, olly kedvességet nyert, hogy
 az Előhjárók, a' Török Bálint' Kastélyá-
 ban (melly a' mostani Város Háza vólt)
 tartózkodó Bálint Papot, a' nép nevében-
 is a' felől meg-kérték, hogy a' jövő Va-
 sárnap is prédikálna nekik; a' ki ezt tel-
 lyesítette-is, tartván egy nevezetes Pré-
 dikátziót a' *Jésus Kristusról*, mint egyet-
 lén egy *Közbenjáróról*, melly után az egész
 Város, tudván ez már ez előtt is sokat az'
 Evangéliumi Tudományról, a' Római Ek-
 klésiától végképpen el-szakadt.

1531 után, *Dévai Bőrő Máttyás* taní-
 totta a' Pápai Ref. Gyülekezetes, a' ki
 midőn Budán a' Római Katholika Vallás-

sal ellenkezőleg tanítána, ott tömlötbe vettetett: de onnan kiszabadulván, 1531 után letű a Pápai Reformátusok' Prédikátora. Dévai ugyan is Erdélyből; Déváról a Török Bálint jószágából való fi lévén, Pápára, mint a Török Bálint' jószágába, és Török Bálinthoz mint Földes Urához úgy jött, ki által Dévai (mint a' kit ő, ha nem a' Budai Oskolában is, a' hol Dévai is tanult, leg-alább Déván olyannak esmet meg lenni, a' ki ő véle együtt a' Zvinglius' és Melankthon' értelmén van) Pápan Bálint Pap' helyébe Prédikátorrá tétetett. Innen ment Dévai Sárvarra, és a' Balaton mellyéki Refor. Ekklesiák' tanítására: a' minthogy a' Kádártai Reformáta Ekklesia' Matrikulájában ő róla, mint *Mátyás Papról*, és a' körül belől lévő Ekklesiáknak más-fél esztendőig volt Tanítójokról, még ma is van emlékezet. — Dévai Pápan nem soká lakott; mivel 1531-től fogva. 1534-ig Sárvári Prédikátor is volt; a' honnan 1533-ban Beck Imrének Saékes Fehérvári Prépostnak, mint jóltévőjének, és pártfogójának írt egy Levelet. 1536-ban újra felment Vitztembergába Melanchthonhoz, a' kinek

az Úr Vatsorájáról való értelmét ide-haza hirdette, el-hordozván ezen Évangéliumi Reformáta Vallásnak lámpását a' Reformátusió' hajnalában mindenütt egész Magyar Országban. Meg-hívattatott a' Kassai Tanács által is Prédikátornak, és, mint már oda felebb is említettük, Debretzenben ugyan csak a' Török Bálint jószágban, és a' Drágfi birtokiban Erdődön, Óvárrott, Tsengerben, és más vidékéken a' Reformáta Vallást olly nagy buzgósággal és tüzzel tanította, hogy ezért őtet Magyar Luthernek nevezték. — Dévai után kik lettek legyen a' Pápai Ref. Ekklesia' Prédikátori egész

1568-ig nem lehet ki-nyomozni: ekkor hozattatott ide Óvárról Moson Vármegyéből *Hujzár Gál*, a' kityűs akkori módszerént, csak kereszt nevekről neveztetvén el a' Papok, *Gál Papnak* hívták. Ő már 1557-ben Óvári Prédikátor volt, a' Debretzeni Reformáta Ekklesiából vitéttvén ezen fényes Reformáta Ekklesiába. A' meg-nevezett esztendőben írt Bullingerhez egy Levelet, mellyben, mivel a' Liturgia eránt írt, a' mellynek bé-hozása Püspöki auctoritásnál fogva lehetett

meg: úgy lehet vélekedni, hogy ő már 1557-ben a' Felső Duna mellyéki, vagy Mátyus földi Superintendenzianak Református Püspöke lehetett. A' bizonyos, hogy 1568-ban a' völt, és akkor Pápára hozattatván, ezen Túl a' Dunai Református Superintendenzianak-is Püspökjévé lett, és az ide való Püspököknek Laistromában leg-elsőnek tétetik: jóllehet igen hihető dolog, hogy az ő előtte itt lakott Prédikátor-is Superintendens lehetett; mert már ekkor mindenfelé az egész Országban voltak rendes Superintendensek: ki-gondolhatná hát, hogy csak a' Túl a' Dunai rész lett volna a' nélkül? annyival inkább, mivel a' Méltóságos Török, Grof Battyáni, és Szétsi Familiáknak, mellyek magok-is Reformátusok voltak, szélesen kiterjedő Túl a' Dunai Uradalmaikban; számtalan sok Református Ekklesiák voltauk?

Húszár Gál állított-fel Pápán egy Könyvnyomtató műhelyt, melly itt még 1632-ben-is fenn-állott, lakván az akkori Könyvnyomtató, azon egyik Parokhialis Ház' egyik részében, mellyben az előtt Pathai, és Pálfi nevű Prédikátorok laktak; jóllehet Páriz Pápai Ferentsz, Török Bálint-

nak tulajdonítja ezen Könyvnyomtató Műhelynek fel-állítását, így szólván a Magyar Könyvnyomtató Műhelyekről írt Könyvében:

- „ Magyar Ország ebben szenved még nagy tsorbát,
- „ Po'son orvoslá megelsöben ez hibát
- „ Török Bálint rá szerzé Pápa Városát
- „ Meg-mutatá ő Nagyságos Uri voltát. (t)

Ezen Pápai Könyvnyomtató Műhely Historiájáról lehet bővebben látni a *Túl a' Dunai Püspökök' Életé'* leírásában. (u) — Húszár Gál készítette ama' szép Enekünket, melly így kezdődik: *Könyörögjünk az Istennek Szent Lelkének.* — Ugyan ő, még Ovári Prédikátor korában, és 1558.-ban adott-ki az oda való Könyvnyomtató Műhelyben Prédikátiókat. — Pápai Prédikátor korában pedig, írt egy *Katechismust*, mellyet a' Túl a' Dunai Reformátusok' Superintendentziájában volt Oskolákban, a kisebb gyermekek tanultak; de a' melly munkájáról Húszár Gálnak, sem Bod az ő Athenássában, sem Horányi, az ő Magyar Országai Tüdósokrólt írt Könyvében nem

(t) *Erdélyi Foniks. old 16.*

(u) *Húszár Gál élete.*

emlékeznek , és talán nem-is találtatható ez már sohol-is az Országban , jóllehet , hogy volt néki illy munkája , arról Pálfi János Superintendensünk , az ő általa Pá-pán 1650 - ban hozott Kánonoknak VII. Részének II. Tzikkelyében ekképpen tesz bizonytságot : „ In una quaque Schola, Stu-
 „ diosis quidem Palatinatus , pueris majo-
 „ ribus Siderii Hungarica , minoribus au-
 „ tem *Galli Hufzár Catechesis* inculce-
 „ tor. “ Veszprémi azt írja Hufzárról , hogy 1577. táján lett Pápai Prédikátorrá : de mint lejjebb meg-látjuk , már ekkor az ő fia Hufzár Dávid volt a' Pápai Prédiká-
 tor. — Ugyan ő állítja , hogy Hufzár Gál Pápai Prédikátor és Püspök Elölülése alatt készíttetek 1576-ban XL Református Prédikátorok által , a' Hertzegszőlösi Kánonok : de ez is azért nem be-vehető állítás ; mivel Hufzár Gál , az ezen Zsinatban jelen volt Prédikátoroknak laitsromában , egyáltaljában nem említetik , a' kiről pedig mint Püs-pökről és Elölülőről , nem hallgatnának az Írók , mikor az ott jelen volt közönséges Prédikátoroknak neveik . is együl egyig , mint ezt Lámpénál láthatni , fel-jegyeztet-
 tek. De világosan-is mondatik , a' neve-

zett Kánonok' titulussában, hogy azoknak a' *Baranyai Atyafiak írták alá neveiket (x)* Húszár Gál pedig más Superintendentziából való ember volt, — de ennek bővebb meg-vi'sgálását a' *Túl a' Dunai Püspökök életében*, nevezetesen a' Húszár Gál, életében lehet látni. Mind Bod, mind Horányi, Hazánk nevezetes Tudóssai azt írják, hogy Húszár Gál Pápai Prédikátor korában nyomtattatta-ki 1577-ben a' Hertzegszőlösi Kánonokat: de ezen Kánonok Elöljáró Beszédéből világos, hogy,

1577-ben *Húszár Dávid* volt már a' Pápai Prédikátor, nem pedig Húszár Gál, a' ki már ekkor meg-halálozott; mint ezt Húszár Dávid, ezen Kánonokat Skaritzai Máténak a' Rátzkevi Prédikátornak ajánlván, annak meg-szóllításában ekképpen teszi-ki; „Doctissimo ac pio viro Domini, no Mathæo Scarizæo Kevino Evangelii, „Jesu Christi Preconi fidelissimo, *Dávid* „*Húszár Pannonius Pastor Ecclesie P-* „*pensis omnem felicitatem - precatur* “ -- Ez a' Húszár Dávid fordította Pápai Préd-

(x) *Articuli, quibus Universitas Fratrum in Barovia subscripsit.*

dikátor korában, leg-elsőben Magyar nyelvre, a' Heidelbergai Katekhismust, mellyet 1577-ben Bőjt elő hónap 13-dikán Pápán, ki-is nyomtattatott, melly kiadásból egy exemplárral bír a' Pápai Reformátum Collegium Könyvesháza: a' mit azért kell meg-említeni, mivel ezen nagy ritkasággal Magyar Országban talán tsupán csak ez a' Könyvesház bír; vagy ha csak ugyan bírna ezzel valaki, kérem, annak Előljáró Beszédét, melly hét levélből áll, a' Pápai Collegium' Könyvesháza' számára le-írva meg-küldeni méltóztasson. Mivel pedig ezen fordítás ellen, az a' ki-fogás tétetett, hogy Szala Vármegyei Magyarsággal volna fordítva; Szárasi Ferentz Debretzeni Prédikátor korában, újonnan Magyarra fordította, és ugyan ott 1604-ben ki-is adta. — Ezen Katekhismusnak Pápai ki-adásából az-is világos, hogy nem helyesen állították a' Debretzeni Professorok, a' Palatináta Katekhesis' Apologiájában, mellyet azon Tűdósok 1757-ben írtak, mintha a' mi Heidelbergai Katekhismusunk 1584-ben fordítottatott volna leg-elsőben, és Szárasi által, Magyar nyelvre; de a' miről való bővebb vi'sgálódást a' *Túl a' Du-*

nai Püspökök Kletében, nevezetesen a' Huszár Gáléban láthatni.

1592-ben *Pathai István* Pápai fi, volt már a' Prédikátor; a' mi abból bizonyos, mivel ő a' Sákramentomokról egy Könyvet írván, és azt a' Nagyságos Török Istvánnak ajánlván 1592-ben illy titulus alatt: *A' Sákramentomokról közönségesen, Pathai István Pápai Prédikátor által*, ki nyomtattatott, a' mellyre Beythe Isván Német Ujvári Reform. Prédikátor és Superintendens dítsérő verseket írt, mellyek hasonlóképpen Pápán adattak-ki. — 1612-ben Pápáról elment; de 1626-ban Veszprémből ismét visszahozattatott, és Pápán lakott 1629-ig, a' mikor mind Püspökségét, mind Prédikátorságát, mellyre 1572-ben szenteltetett-fel, le-tévén öregsege miatt-is; mert már ekkor hetven esztendősnél több volt, de más okból is úgy látszik, nem szépen vált-meg sem Pápától, sem a' Superintendenciától; a' mellyet elhagyván Belénesben telepedett-meg, és ott holt-meg, de halála előtt, nevezetesen 1631-ben írt Kanisai Pálfi Jánoshoz egy Levelet, a' mellyből Pápának, és a' Superintendenciának akkori állapotjáról so-

kat lehet ki-tanúlni, melyet valamint több Leveleit is, ezen buzgó, és nagy aucto-ritást tartó, igen tudós, különösen szép Deák-ságáról is dít-séretes és rendet szere-tő Püspöknek, látni lehet a' *Túl a' Dunai Püspökök élete Historiájában*; egyéb ná-lam Kéz-írásban lévő leveleit pedig Pa-thai Istvánnak, mellyek Száznál körül be-lől számosabbak, érdemek szerént, *Pro-tesztáns Ekklesiái Arkhivum* nevű Munkám-ba szándékozom be-tenni.

s. Pathainak, és ennek el-menetele után Pálfi Jánosnak Prédikátor társa volt:

Miskóltzi Péter, a' ki 1589-ben a' De-bretzeni Collegiumban tanúlt, de mikor jött Pápara, nem tudni; azt mindazáltal nem ok nélkül gyaníthatni, hogy ő már Pathai előtt is Pápai Prédikátor volt: mí-vel Pathai azon Leveliben, mellyeket 1620-ban Pálfihoz küldözött, úgy szól mindentütt ő róla, mint már igen öreg Pápai Prédikátorról. — Miskóltzit 1620-ban az ő több ízbéli részegségéért, és Pálfi-nak is árulkodására, de a' miért csak ugyan ötet Pathai, Püspöki módon meg-intette, hivatalában a' Püspök fel-függesz-tette: de a' mellybe újra visszatevén

meg-hólt Pápán 1626-ban Jan. 20-dikán a
 a' ki helyett a' Pápai Ekklesia új Prédi-
 kátort, a' Komáromi Superintendenciából
 akarván hozni, az odavaló Püspököt Sa-
 marjai Jánost, a' Túl a' Dunai Superinten-
 dentzia Presbyteriuma egy Levelében meg-
 kérte, hogy a' Pápai Ekklesia kívánságát
 tellyesítse; a' melly leveléből az-is vilá-
 gos, hogy eleitől fogva két Prédikátora
 vólt a' Pápai Reformáta Ekklesiának, de
 a' kiknek mindnyájoknak neveiket mind
 eddig-is ki-tapogatni nem lehetett. Az
 1592-től fogva valóknak neveiket tudjuk,
 tsak az azon fellyül valóknak nem.

1612-ben Pathai el-menvén Pápáról
 Rohontzra, helyébe, a' már fellyebb elő-
 hozott Levelé szerént egész Pápa Városá-
 nak, *Kanisai Pálfi János* hívattatott Prédi-
 kátornak, a' mellyből világos nem tsak
 az, mint már meg-jegyzettük, hogy az
 egész Város már ekkor a' Reformáta Val-
 lást követte, hanem az-is; hogy nem az
 úgy nevezett Confinium, vagy Végház-
 béli Református Katonákért hozatott-bé
 Pápára a' Reformáta Vallás; mert itt ma-
 ga a' Város, és ennek örökös nemes, és
 polgár lakosi, kik nem vóltak Katonák,

hívták meg Pálfi Jánost, és a' magok, nem pedig a' Várbéli Katonaság' Prédikátorának akarták Pálfit megnyerni. Hogy pedig Pálfit, a' ki igen nagy hírű, és tudományú ember volt, annál könnyebben megtarthassa kebelében az Ekklesia: ennek akkori Földes Ura, Nagyságos Török István, költsős fizetést is ajánlott neki egy Levelében, melly így következik: „ Mi „ Enninghi Török István, Hunyad Vár- „ megyének örökös Főispánja, a' Felső- „ ges Római Tsászárnak Tanácsosa, Pá- „ pának örökös Ura, és Főkapitányja „ &c. adjuk tudtára levelünknek rendben „ mindeneknek, a' kiknek illendőképpen „ e' mi Levelünk elejébe vitetik, hogy „ a' nagy Úr Istennek reánk való gon- „ seléséből találtuk meg, és hívtuk e' mi „ Pápai Városunknak, vagy Ekklesiánk- „ nak tanítására, az Isten Igéjével való „ igazgatására, a' Tudos és Istenfő férfi- „ fiat Kanisai Pálfi János Prédikátort. Hit- „ tuk pedig illy conditióval őt kegyelmét, „ hogy a' Szent Bibliában befoglaltatott, „ Istennek idvezető Igéjét, a' nevezett Pá- „ pai Ekklésiában, az ő nekie Isten Lelké- „ től nyújtatott kegyelemnek mértéké sze-

„ rént tisztán, igazán, hűséges szorgal-
 „ matossággal 's szabadsággal hirdesse, pré-
 „ dikálja, a' tudatlanoknak, és ok nélkül
 „ káromkodóknak (kiknek az igazság el-
 „ len való patvarkodásra mindenkoron
 „ nyitva van torkok) viszfzálkodásokkal
 „ és méltatlan káromlásokkal semmit nem
 „ gondolván; kik ellen mi-is a' kegyelmes
 „ Istennek engedelmeből, és az ő Szent
 „ Lelkének vezérléséből, az Évangéliomi
 „ igaz tudományjak szabadosbb folyásáért,
 „ és naponként bővebben való terjedésé-
 „ ért, ő Kegyelmenek tellyes, és hűséges
 „ patrociniumára kötjük magunkat, hogy
 „ minden tehetségünk fzerént, mindenek
 „ ellen készek léfsünk ő Kegyelmet mind
 „ személyében, mind hivatalában meg-ol-
 „ talmazni (a' mint mindenütt való Józsa-
 „ gunkban egyéb Keresztyén Tanítóknak,
 „ is mindenekben oltalmúl szoktunk len-
 „ ni) és valamiben az Isten' Ígéje hirdeté-
 „ sének promotiójára kívántatik segítsé-
 „ günk; Istennek' segítsége által, semmi-
 „ ben meg-nem vonszuk magunkat. Eu-
 „ nek felette, ő Kegyelmenek' tölünk ren-
 „ deltetett tisztességes szentes, és ételre,
 „ italra rendeltetett Kenyér, Bor, és Hús

„nap'önként meg-járjon. Viszontagság-
 „gal mi is ő Kegyelmetől azt kívánjuk,
 „hogy ő Kegyelme az Istennek Igéjét,
 „minden engedelem, barátság, avagy va-
 „lakinek személyének tekintetén kívül,
 „nagy bátran, szorgalmatosan, híven
 „hirdesse, tisztiben forgolódjék, igaz tu-
 „dományát egyenes erköltsével és igaz
 „Lelki Tanítóhoz illendő tisztességs ma-
 „gaviselésével meg-ékesítvén, és meg-
 „bizonyítván. Kívánjuk még azt-is ő Ke-
 „gyelmétől, hogy ő Kegyelme (noha
 „senkinek szabadságát örökkösen meg-nem
 „köthetjük) minden esztendőnként ne bú-
 „tsúzzék, hanem addig bútsúzás nélkül
 „szárnyunk alatt meg-maradjon, vala-
 „meddig-Istennek gondviseléséből, az Igét
 „ez helyben, az ő Kegyelme szájából ve-
 „szik, és ő Kegyelmeinek betsületét, és
 „fizetését meg-adják. Ennek nagyobb bi-
 „zonyására és erőségére, adtuk ő Kegyel-
 „mének, e' mi kezünk írásával és petsét-
 „jével meg-erősített Levelünket. Datum
 „ex Arce nostra Papensi 29. die Mensis
 „August. 1615. “

Pálfi János, Pápai Prédikátorságának
 második esztendejében már Esperest és

nagy tekintett ember lévén, a' Reformá-
 ztiótól fogva való Ekklesiái rendtartásokon,
 maga oktából, ezen Ekklesiában valami
 változtatást tett, mellynek, mivel az ő
 Prédikátor társa Miskoltzi, ellene mondott,
 de más részről, sem az Ekklesiának, sem
 a' Püspöknek ez nem tetszvéen; a' Püspök
 Páthai István, egy feddőző Levelet írt Pál-
 fira, mellyet a' Püspökök' élete Historiá-
 jában lehet látni. El-hagyván pedig Bölts-
 kei István a' Rév-Komáromi Ekklesiát, és
 helyébe a' Samarjai Prédikátort Tolnai
 Rásoris Istvánt vivén Prédikátorának;
 Pálfit a' Samarjaiak a' hol Rectoroskodott,
 Papjoknak 1613-ban meg-hívták. Pálfi
 bútsúzni kezdett - de mivel a' Földes U-
 raság-is szép fizetést ígért az Ekklesiájé-
 mellé, — Páthai-is nagyon kérte egy Le-
 velében, hogy ne hagyja-el Pápát, — e'
 mellett már Esperest-is vólt, — és Pápa
 szenteltette-fel a' Prédikátorságra; nem tar-
 totta illendőnek, mindjárt második eszten-
 dejében itt való Prédikátorságának változ-
 ni. A' Pálfi példájából lehet látni, hogy
 már az ő idejében, csak alkalmas ember
 volt valaki: Ifjú korában-is felemelték a'
 leg-főbb Ekklesiái hivatalokra: mert ímé

ötöt fel-szenteltetésé után való esztendőben a' Pápai szélesen ki-terjedő Egyházi Megye Esperestjévé megtették. Fizetesek is olyan volt a' Pápai Prédikátoroknak, hogy abban az időben annál jobbat kívánni éppen nem lehetett. Mert a' Török-Familia fizetésén kívül, mellynek mi-volta; a' most mindjárt említett Levélből meg-tetszik, az Ekklésia az ő két Prédikátorának illy fizetést adott:

1) Mindenik Prédikátornak kétféle pénzt,
 egyiknek. fl. 150.

Másiknak-is. fl. 150.

2) Ugyan ő kegyelmeknek gabona
 cubul Nro. 24.

3) Fajok ő kegyelmeknek egyiknek
 Currus. 12.

Currus. 12.

Halotti Prédikálástól den. 75.

5) Keresztelés Ordinar. den. 12

6) Esküdtetéstől, itt valótól den. 75.

Külfölditől duplán den. 150.

Communio alkalmatóságával a' Communicánsok oblációja a' Perselben.

A' három Sátoras Innepeknek első napján az Ekklésia Oblációja az erszény-

ben. — Az Ekklesiá két Malmaiból is vettek részt. —

Pálfi János' idejében, és 1618-ban halálozott meg itt Pápan a' többször említett Enninghi Török István a' Pápai Ref. Ekklesiának nagy jóltévője: a' kit ugyan ezen esztendőben, mint igen nagy érdemű Fő Urat, a' Királyi Felség Palatinus-ságra candidált. (γ) Ennek halála után nyoltz esztendővel, ide hagyta Pálfi János a' Pápai Ekklesiát, hasonló fényes Ekklesiába menvén, tudniillik, a' Német Ujvári Refor. Ekklesiába, hová Beithe Imre helyébe 1626-ban a' Református Vallást követő Grof Battyáni Familiától, és magától az Ekklesiától meg-hívattatott, ajánlatván neki a' Pápai Esperestség helyett a' Túl a' Rábán való Tractusbéli Esperestj hivatal, melly Beithe' halálával üresen maradt. — Ebből idővel Püspök is lett; Pápai Esperest korában többnyire Polyánban, mint akkor nevezetes Refor. Ekklesiában tartotta a' Pápai Egyházi Megye Gyűléseit.

(γ) Fr. Kazy Hist. Regni Hung. p. 137.

1626-ban a' meg-halálozott Miskoltzi helyébe : Prédikátorrá lett *Treglédi Pál*, a' ki ugyan ezen esztendőben Pálfi helyett Esperestté, 1640-ben pedig Püspökké tétett, mint ez Ürményi Miklós' először Kalvinista, azután Luthranussá lett Pappnak, a' Formula Concordiæ alá tett subscriptiójából bizonyos, a' melly Könyv alá tett eredeti subscriptiójokat a' Túl a' Dunai, és 1591-től egész 1672-ig élt Luthranus Prédikátoroknak, lehet látni az Ország könyvesházában Pesten. — Ugyan

1626-ban Pálfi János helyébe visszahozatott Pathai István, de a' ki Pápat 1629-ben végképpen el-hagyta.

1630-ban Pathai helyébe *Sári István* hívattatott, a' kinek szolgálatjához abból az okból vólt jussa az Ekklesiának, mivel ötöt, Domján Ferentztzel, a' Pápai Refor-máta Ekklesia küldötte fel Akadémiákra. Hogy még ennek idejében-is igen fényes Ekklesia vólt a' Pápai Ekklesia, meg-tet-szik azon Ekklesiái Consistoriumnak vég-zéséből, mellyet 1650-ben Gál Imre Superintendensnek jelenlétében hoztak a' Pápai Elöljárók, melly így következik : „Anno 1650, 3 Julii Consules Ecclesiasti-

„ci ad regimen Ecclesiae Papensis con-
 „stituti, ex Ordine Nobilium: Hegyi
 „István Uram pro ædili primario, Kö-
 „rösi Ferentz, Bogáts Ferentz — A' Vi-
 „tézlő Rendből, a' Lovasok közül: Tódi
 „Márton, Györki Benedek, Agha An-
 „drás, Szekér János, Takáts Nagy István,
 „— A' Gyalogok közül: Csizmazia Be-
 „nedek, Belső Mihály, Horváth Gergely,
 „Tóth Mihály. — Varósi Rendről: Vesz-
 „prémi Szabó György, Hencz János,
 „Sujtó, és Szabó Balás, Kontz Márton,
 „Pordán Miklós, Szabó Benedek, Rába-
 „közi Mátyás, Kádártai Szabó Gergely
 „'s a' t.“ Ugyan ekkor az Ekklésia Jofzá-
 gának gondviseléséről, 's annak Malmai-
 ról jó rendelések tétettettek. — Sári István
 1652-ben meg-halálozván, az Ekklésia azt
 a' Házat, mellyben ő lakott, az Oskolá-
 hoz ragasztotta, 's azzal azt meg-öreg-
 bítette.

1649-ben meg-halálozván Tzeglédi
 Pál, helyébe *Szeli György* hozattatott;
 a' ki elsőben Köveskálon lakott, és ott
 Esprest-is volt. Hogy még 1662-ben-is a'
 Pápai Prédikátorságot viselte, abból bize-
 nyos, hogy azon szomorú időkben, ő is,

mint Pápai Prédikátor, a' Szemtai Ítéltő Székre tizáltatott. Idővel Püspökké is tétetett, 's az ő idejében, nevezetesen 1660-ban Nov. 8-dikán tartott a' Pápai Ekklesia egy Gyülest, mellynek Végzése, mivel igen böltsek, azokat a' Maradék egy 1757-dik esztendőben tartott Ekklesiái Gyülésében fel-olvastatta; a' mellyből nem csak a' tetszik-meg, hogy ez az Ekklesia, mint ezen résznek Anya Ekklesiája, felette igyekezett azon, hogy a' jó rend mindenekben meg-legyen ezen Ekklesiában, ugymint a' mellyre a' kisebbek, szemeket és figyelmeteléseket függesztették; hanem az-is, hogy mit bírt ekkor a' Pápai Ekklesia, — de az-is, hogy mitsoda nagy volt ez azon időben, 's az Oskola eránt-is melly igen gondos volt. Ekkor választattak Presbytereknek e' következők: „A' Nemesek közül: Oro-
 „szi Ádám, Bogáts Ferentz, Pétsi Péter
 „Uraimék. A' Lovasok közül: Fekete
 „Imre, K. Szabó János, Iharosi Pénzes
 „Mihály Uraimék. A' Gyalogok közül:
 „Nyíri Miklós, Szüts Gergely, Lakatjár-
 „tó Márton Uraimék. A' Felső Majorok-
 „ban: Böröllei György, Herbat Imre

„ Sigmoid Mihály Uraimék. Az Alsóban:
 „ Berindi Márton, Rózsa György, Hor-
 „ váth Balás Uraimék. — — Az Ekklesia'
 „ jószága ekképpen ajánltatik a' Curato-
 „ roknak: Ezen Ekklesia Majorja, Barma,
 „ Szöllei, Rétyei, a' Malmok-is ő ke-
 „ gyelmek kezek alatt legyenek. “

1652-ben a' meg-halálozott Sári István helyébe Pápai Prédikátorrá lett *Sélei István*, a' ki a' Prédikátorságot 1656-ban ide való Professorsággal tserélte-fel, mellyet 1658-ig folytatott-is. Ekkor Sélei helyébe második Prédikátornak.

1656-ban *Laki Márton* hozatott, a' ki még 1662-ben is Szelivel együtt Pápai Prédikátor volt, 's ezeknek idejében, Hegyi István, a' ki a' Török, Nyári, és Botka Reformatus Fő Uraságok után, fő jóltévője volt azon régi időben, a' Pápai Ref. Ekklesiának, hagyta testamentomban 1658-ban a' Pápai Ref. Ekklesiának azon Fundusokat, mellyeken 1660 után, a' második Templom és Oskola Házok 's a' t. épültek, a' melly Fundusokat 1625-ben Gróf Nyári Miklós ajándékozott és örökös jussal által adott Farkas Dorottyának, az ő és férjenék Rauser Gergelynek hív szolgál-

gálatjokért; Farkas Dorottya pedig, első Férje' halála után, Hegyi Istvánhoz menvén férjhez, ugyan ezen Fundusokat, és minden jószágát örökös jussal 1632-ben Hegyi István férjének bevallotta: a' minthogy Bitó Jó'sef, a' ki az el-vett Oskola' épületeiben, mint Urasag' tisztje, leg-elsőben lakott, talál-is egy deszkát a' kapu mellett lévő falában az Oskolának, mellyen ez olvastatott: *Anno Domini 1629. die 29. Aug. Stephanus Hegyi, Prædialium Nobilium Episcopatus Jaurin. V. Comes, et Comitatus Vespri. juratus Assessor, et Dorothea Farkas ædificarunt.*

1663-ban, és Szeli György helyébe, újra Pápai Prédikátorrá lett *Sélei István*: következőképpen, mikor Hodosi Sámuel őtet el-prédikálván, a' Pápai Gyülekezettől így bútsúztatja-el: „Édes Nyájam! Pápai „Szent Gyülekezet! kihez negyven esztendőktől fogva való kötelességemet az irigy „halál el-szakasztotta“ úgy kell érteni, hogy ebben bele foglalta, az ő előbbeni Prédikátorságát, és Professorságát-is. — 1674-ben, és már Superintendens korában, tizáltatott akkori Rector Professorával az Oskolának, a' Pisoni Delegatum Judicium-eibe, mellytől Gályákra ítéltetvén, sok

szenvedések után 1676-ban, kétségkívül, mivel ártatlannak találtatott, haza bocsátatott, és el-epedett Kedveseinek, 's érette-síránkozó Hallgatóinak karjai közzé visszajövén, újra Pápai Prédikátorrá lett; melly hivatalban a' Gályákról való megszabadulása után, ugyan csak a' Pápai Eklésiában még XV. esztendőket el-töltvén, meghólt 1692-ben Oct. 19-dik napján, Halotti tanítást tartván felette Hodosi Sámuel Veszprémi Prédikátor: 2 Tim. 4, 6, 7, 8. verseiből. Sélleiről bővebben lehet látni a' *Túl a' Dunai Püspökök' Historiájában.*

1664-ben hozatott ide Laki Márton helyébe, *Veresmarthi Mihály.*

1692-ben Séllei után Pápai Prédikátorrá lett *Cseh Csúzi Jakab*, ugyan csak Sélleinek egyik Gálya rab társa; de a' ki onnan haza szabadulván, újra Losontzon, 1684-től fogva Debretzenben, 1693-ban pedig Pápán fojtatta Prédikatori hivatalát, Séllei után Superintendensi ranggal is megékesítettvén. — Valamint Veresmarthi Mihály: úgy Csúzi Jakab-is 1652-ben lettek a' Pápai Collegiumban Deákokká.

1693-ban hozatott ide *Lépcsényi Gergely*, a' ki 1686-ban Kőrmendi Prédikátor volt, a' honnan Molsára, onnan pedig 1690-ben

Kotsra vitetett; hol két esztendőket el-
 töltvén, Pápára hozatott, tétetvén a' Pápai
 Egyházi Vidéknek-is Esperestjévé. — 1708-
 ban a' Pápán tartott Papi Gyűlésben ő is
 candidáltatott a' Superintendensségre: de
 ez a' Gyűlés nem csak az, hogy őtet Püs-
 pöknek meg nem tette, hanem reá, mint
 olly bűnösre; a' ki a' hivatalában korhely-
 nek, hivatalbéli társával veszekedőnek,
 telhetetlennek, a' külföldi Ekklesiáktól a'
 Deákság' számára adott Búza' elidegenítő-
 jánek találtatott, illy végnést hozott: „ Ad-
 „ modum Reverendus ac Clarissimus Vir?
 „ Dominus Gregorius Lepsényi, ob son-
 „ ticas causas, tam ab Ecclesia Papensi,
 „ quam a' Venerabili Presbyterio contra
 „ illum allatas, ab Ecclesia Papensi rejici-
 „ tur, ac dimittitur. Signanter propter
 „ negligentiam, Inconstantiam, discordiam
 „ cum suis Collegis, et præcipue insatia-
 „ bilitatem, qua sua sorte non contentus,
 „ hic, et illis in Ecclesiis se publicari cu-
 „ ravit, Confratres suos coactione certo-
 „ rum frumentorum oneravit, stipem, seu
 „ elemosynam, ad Intertentionem Studio-
 „ sorum Papensium in summa egestate con-
 „ stitutorum, a piis animabus collectam, in

„ usum proprium convertit. In officio ta-
 „ men Senioratus, sub gravi animadversto-
 „ ne contra eum facta, placuit Venerabili
 „ Presbyterio suam Claritatem manutene-
 „ re.“ Hogy azután az Esperesti hivatal-
 ban keveset bíztak ő hozzá, onnan tetszik
 meg, hogy ugyan azon Gyűlésben Újvári
 János Tápi Prédikátor tétetett meg Profe-
 niornak, ő pedig Pápáról Csöglé-
 rére tétetett Prédikátornak a' Superintendentziá-
 tól. De minelőtte elment volna, pa-
 rantsolta a' Superintendentzia, hogy az ő
 szine előtt adjon számot az Úr' asztalához-
 való minden eszközökről az Ekklesia Cu-
 rátorinak: a' mi meg-is lett, el-veztvén
 abból tsupán tsak két eszközt. Amár
 pedig az Ekklesia Lepsényi Gergelynek
 egész esztendei fizetését meg-adta legyen-
 is, noha idő közben tétetett által Csöglé-
 ré: mindazáltal azon kárának vissza-térí-
 tetését-is kívánta, mellyet ő, azon 1702-dik
 esztendő után esett Rátz pusztítás és Rá-
 kótzai zenebona alkalmatosságával vallott,
 a' midőn Pápa is ki-raboltatott. Ez a' ká-
 ra 500 forintból állott Lepsényinek: de a'
 mellyre az Ekklesia azt felelte, hogy sok-
 kal nagyobb kárt tett ő, neki, és közönsé-
 gesen az Ekklesiáknak öt száz forintnál, mi-

vet a' Pápai Ekklesiának, 's a' Pápai Egyházi Megyében lévő Ref. Ekklesiáknak, három nagy Darabokból (tomus) álló régi Protokollumait, mellyek minden Pápai Prédikátorinak és Esperestnek hűsége alá bízattattak, el-vesztette. Büntetésül tehát a' Pápai Gyűlés azt végezte, hogy egy pénzt sem kell neki adni, — külömben is az a' pusztítás olly közönséges vólt, hogy abban az Ekklesiának minden tagjai egy formán szenvedtek. Meg-holt Lepsényi Csöglén 1710-ben.

1708-ban Lepsényi helyébe, és időközben hozatott ide, *Gyimóthi István* Felső-Örsről, a' ki innen 1710-ben Csöglére ment Lepsényi helyébe. Ez 1711-ben a' Bossos Győrön tartott Fractus Gyűlésében Esperestnek fel-esküdtetett, a' melly hivatalt tizennyolcz esztendőig viselte.

1711-ben hozott Pápa egyszerre két Prédikátorokat, úgymint *Csúzi Józsefet*, és *Naszályi Istvánt*, kiknek idejekben 1719-ben, Januarius, Februarius, és Mártius hónapokban, meg-szűnván itt a' közönséges Vallásbeli gyakorlás, az ezen idő alatt született gyermekek a' szomszéd falukban kereszteltettek-meg.

1731-től fogva *Komáromi Josef* és *Szikszai Pál* voltak Pápai Prédikátorok; de *Szikszai* 1735-ben meghalálozván. —

1735-ben. October 7-dikén lett Pápai Prédikátorra *Torkos Jakab*, a' ki *Komáromi Jóseffel* együtt kezdette a' Matrikulát, mellyet, 1752-ben a' Vallásbeli gyakorlás megszűnván, akkori Pápai Plebanus *Galgótzai Ferentz Komáromi Pál* asztaláról elvitt, melly egész 1806-dik esztendőnek *Martius 14-dikéig* a' Pápai Plebánián tartatott, ekkor pedig a' Felsőleges Helytartó Tanács' illy parancsolatja mellett: *Generali Vicario Capitali Veszpremiensis scriptum est, ut petitus Liber Matricularis in Origine restituatur*, az az, a' Veszpremi Káptalan Generalis Vikáriusának megíratott, hogy a' kért Matrikuláris Könyv eredeti valóságában adattalsék vissza, — a' Pápai Ekklesiának visszaadattatott. Meghalálozván *Komáromi Jósef*, —

1750-ben *Komáromi Pál* hozattatott Pápara Prédikátornak, és ennek, 's *Torkos Jakabnak* Prédikátorságokban lett vége Pápan a' Reformáta Vallás' gyakorlásának.

Megszűnván pedig Pápan az Istenítiszteletbeli közönséges gyakorlás, 1753-tól fogva 1783-ig a' Tevelen épített Templom-

jokban tartották a' Pápaiak közönséges Isteni tiszteletjeket; lévén ez idő alatt Ferentzi János, Bányai István, és Torkos Jakab Superintendens, ki Peremartonból hozatott ide Predikátornak, az egyesült két Ekklesia' Predikátorai, — még arra, bár erősen utánna jártak is, reá nem mehettek a' Pápaiak, hogy Tevelen két Predikátort tarthassanak: mivel ennek Ferentzi János ekkori Teveli Predikátor sem volt akarója, a' ki bémenvén a' Pápai Plébánushoz, az előtt azt a' ki-nyilatkoztatást tette, hogy ő maga is elegendő volna a' Teveli Egyházi szolgálatnak végbevételére: ennél fogva is tehát a' Pápaiaknak igyekezetéből semmi sem lett.

Második József Királyunk' engedelmeiből Papára nézve is meg-engedődván a' Reformáta Vallásnak közönséges gyakorlása, —

1783-ban hozattak ide egyszersmind két Predikátorok, úgymint: *Zsaldos János* Köveskálról, hol tizen kilentzedfél esztendőig szolgált, és Ifjabb *Torkos Jakab* Csögléről, mind ketten Hazafiak; 's amaz mindjárt a' Superintendentzia' Fő Jegyzőjévé tétetett, de ezen Hivatalát csak 1784-ig viselhetto, a' mellyben meg-halálózott; ☪

pedig 1790-ben Esperestté, Superintendenssé pedig 1795-ben tétetett-meg.

1784-ben Zsoldos János' helyébe' hozott *Haltz József* Nagy Harsányból, a' Duna mellyéki Superintendenciából; a' ki a' Pápai Predikátorsággal együtt, a' Superintendenzialis Fő Jegyzői Hivatalt, 1786-ban pedig a' Püspökséget-is el-nyerte. Innét 1787-ben a' Kotsi Ekklesiába hívatott Predikátornak, kinek helyébe hívatott. —

1787-ben *Búzás Pál*, a' ki éppen akkor jött haza a' Genevai Akademiából; de a' ki három éltendő után innen a' Pázmándi Ekklesia' tanítására el-vitetetett, lévén annakutánna Tapoltzafői Predikátorrá, és az Esperesti Hivatallal is ezen Pápai Szent Társaságbeli Egyházi Szolgák által meg-ekesítettén.

Hogy pedig az Ekklesia az itt újonnan fel-állított Oskolával annál több jót tessen, — és a' sok építetés, — 's azon kár-vallás után, mellyet az 1788-ban támadt nagy tűzben, a' Parochiális Ház' el-égésével vallott; jobban meg-erősödhessen, — e' mellett, mivel a' Togátus Deákok is magokat a' predikálásban ottan ottan gyakorolni kívánván, a' Predikatori hivatalnak terhe ez által valamennyire könnyebbé tétetett: 1790-től fogva tsak egy Predikátort tart a' Pápai Reformata Ekklesia, a' ki mind ez ideig is Fő Tiszteletű Torkos Jakab Superintendens Úr.

ide
be
aci
l;
& S
4, 15
ert.
haz
be b

be
ól:
Pis
ett, b
átom
apai S
által s

itt is
bb j
— 's az
SS-ba
ális ha
rösöbe
gátus B
ban on
redikát
yire kü
a tsak eg
ita Ekib
Tifatelei

BX9447.P26T885

A Papai reformata szent elideei

Andover-Harvard

000027005

3 2044 077 908 788

